

Derleme Makale

Gelenek ve Modernlik Arasında Bir Kimlik ve Nesil Arayışı Olarak İmam Hatip Okulları

Imam Hatip Schools As A Seeking For Identity and Generation Between Tradition And Modernity

Nazım MAVİŞ

Dr. Ankara, Türkiye,

nmavis@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6862-6638>

Makale Geliş Tarihi	Makale Kabul Tarihi
10.10.2022	05.11.2022

Öz

İmam hatip liseleri dinî eğitim geleneği açısından bakıldığında yeni bir formdur. Modern dönemde din eğitimi ile dünyevi eğitimin telif edilmesi ihtiyaç ve anlayışının örneğidir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na göre imam hatip okulları başlangıçta, toplumun gündelik dinî hizmetleri bağlamında oluşmuş bu pratik ihtiyaçlarını karşılayacak devlet memurları yetiştirmek için kurulmuştur.

İmam hatip okulları, halkın önemli bir kısmının dinî eğitim ve pratik dinî ihtiyaçlarına karşılık geldiği için bir eğitim kurumu olmanın ötesinde anlam kazanmıştır. Bu okullara sahip çıkan kesimler, imam hatip okulları ile sadece imam ve hatip ihtiyaçlarını karşılamak değil; aynı zamanda kendileri gibi olan, millî, inanç ve değerleri ile barışık aynı zamanda modern bir nesil istemişlerdir. İmam hatipliler Mehmet Akif'te "Asım'ın Nesli", Necip Fazıl'da "Büyük Doğu Nesli", Sezai Karakoç'ta "Diriliş Nesli" olarak temayüz eden yeni bir nesil arayışının karşılığı olarak görülmüştür. Bu okullar, bu okulları sahiplenilen kesimlerce bir misyon okulu olarak görülmüş; imam hatip liselerine dönük her türlü çaba ve uğraş bir "dava" olarak tanımlanmıştır. "İmam hatip davası" bir anlamıyla Türkiye'nin kendi özüne, inancına, değerlerine, tarihine, kimliğine dönüş davası olarak algılanmıştır. İmam hatip okuluna gitmek öğrencilere aynı zamanda bir kimlik kazandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gelenek, Modernlik, Kimlik, Eğitim, Din

Abstract

Imam hatip high schools are a new form of religious education tradition. It is an example of the need and understanding of religious education and worldly education in the modern era. According to the Law of Tevhid-i Tedrisat, imam hatip schools were originally established to train civil servants to meet these practical needs of society in the context of daily religious services.

Imam hatip schools have gained a meaning beyond being an educational institution because they correspond to the religious education and practical religious needs of a significant part of the people. Those who protect these schools do not only meet the needs of imams and preachers with imam hatip schools; At the same time, they wanted a modern generation that is in a harmony with their national beliefs and values. Imam preachers were seen as the answer to the search for a new generation that stood out as "Asım's Generation" in Mehmet Akif, "Great Eastern Generation" in Necip Fazıl, and "Resurrection Generation" in Sezai Karakoç. These schools were seen as mission schools by those who owned these schools; Every effort and effort towards imam hatip high schools has been defined as a "litigation". In a sense, the "Imam-Hatip case" was perceived as a case of Turkey's return to its essence, belief, values, history, and identity. Going to imam hatip school also gives students an identity.

Keywords: Tradition, Modernity, Identity, Education, Religion

Önerilen Atıf /Suggested Citation

Maviş, N., 2022 Gelenek ve Modernlik Arasında Bir Kimlik ve Nesil Arayışı Olarak İmam Hatip Okulları, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 57(4), 2923-2938.

1. GİRİŞ

Bu çalışmada imam hatip okullarının bir eğitim kurumu olmanın ötesinde bir kimlik inşasının aracı olarak işlev gördüğü vurgulanmaktadır. İmam hatip okulları, müfredatı, öğrencilerinin sosyo ekonomik kökeni, bu okullara sahip çıkanların beklentileri ile Türkiye’de yeni bir kimlik inşasına yol açmıştır. Özgün ve yeni formuyla gelenek ve modernlik arasında yeni bir kimlik arayışının zemini olmuştur.

İmam hatip okulları Türkiye’de sürekli siyasi tartışmaların merkezinde yer almıştır (Öcal, t.y., s. 9). İmam hatip okullarının bu kadar çok siyasi tartışmaların merkezinde yer almasının temel nedeni aslında Kemalist modernleşmenin din, dinî değerler ve dinî kurumlarla arasına koyduğu mesafe ve gerilimlerden kaynaklanmıştır. Yeni kurulan cumhuriyet ile birlikte Kemalist devrimler aracılığıyla din ve dinî kurumlar hem siyasi alanın hem de hayatın dışına taşınmak istenmiş hatta Kemalist modernleşmenin dayandığı pozitivizmin bir sonucu olarak her alandan tasfiye edilmeye çalışılmıştır (Akıncı, 2012, s. 177). Dinî kurum ve değerlerin devlet ve toplum katındaki belirleyiciliği ortadan kaldırılmak istenmiştir.

Laik politikalar Cumhuriyet’in başlangıç yıllarında oldukça katı ve otoriter bir şekilde uygulanmıştır. Laikliğin Türkiye’deki uygulanma biçimi din ile devlet arasında hatta dinî değerleri önemseyen toplum kesimleri ile devlet arasında sürekli devam edecek bir kavga ve gerilimin kaynağı olmuştur (Köker, 1990, s. 85). Bu çerçevede imam hatip okulları ile ilgili tartışmalar eğitimle ilgili tartışmaların parçası olmaktan öte laiklik, demokrasi, din, dinî özgürlükler, çağdaşlık bağlamındaki tartışmaların ve gerilimlerin parçası olmuştur (Özgür, 2015, s. 35).

Cumhuriyet yeni bir durumu ifade etmektedir. Eski toplumun ve siyasal düzenin norm ve değerlerinden kopuşu ve yeni bir başlangıcı ifade etmektedir. Geleneksel olandan, geleneği inşa eden değerler sisteminden ve bu değerler sisteminin merkezinde yer alan dinî referanslardan kopuşu, bunun yerine modern olana geçişi ifade etmektedir. Kemalizm yeni bir insan, toplum ve devlet anlayışı inşa etmek istemiş ve bu anlayışın içerisinde dine ve geleneksel diğerlere yer verilmemiştir (Reed, 1995, s. 146). Bütün bu açılardan imam hatip okulları bu yeni insan, toplum ve devlet tasarımına hem engel hem de bir sapma olarak değerlendirilmiş, hatta yeni cumhuriyetin hedefleri açısından bir tehdit olarak algılanmış terk edilmek için mücadele edilen eski değerlere dönüşün araçları olarak görülmüştür (Özdalga, 2006, s. 187).

2. TARTIŞMALARIN ODAĞINDA BİR OKUL

Türkiye’de din-siyaset ve laiklik bağlamında yürüyen tartışmaların ana konularından birini imam hatip okulları oluşturmaktadır. Bu açıdan imam hatip okulları ile ilgili tartışmalar eğitim ekseninden siyasal eksene taşınmış tartışmalardır (Subaşı; 2005, s.127).

İmam hatip okullarına karşı çıkanlar bu okullar aracılığıyla Cumhuriyet devrimlerinden uzaklaşılacağı, hatta Cumhuriyet devrimlerinin tahrip edileceği iddiasını ileri sürmüşlerdir (Aşlamacı, 2014, s. 267). Bu iddiayı ileri sürenler tarafından imam hatip okulları gericiğin ve siyasal İslam’ın yuvalanma alanı olarak görülmüştür. Çağdaş ve Cumhuriyet hedeflerini benimsemiş insan modeline karşı “yobaz”, “gerici” ve “örümcek kafalı” bir insan modeli yetiştirmekle, bu nedenle de kapatılan medreselerin devamı olmakla suçlanmıştır. En sonunda da bu okullardan mezun olan öğrenciler, laik devleti yıkarak yeniden şeriata dayalı bir devlet kuracak kadrolar olarak görülmüştür. Bu okulları tartışmaların odağına taşıyan esas gerilim buradan kaynaklanmaktadır (Subaşı, 2005, s. 128).

İmam hatip okulları etrafında yürütülen tartışma Türkiye’de cumhuriyetin dine çizmeye çalıştığı konum ve sınırla ilgili tartışmanın bir parçasıdır. Bu açıdan İmam hatip meselesi aynı zamanda dinin rolünün ne olması gerektiği ile ilgili bir meseledir. İmam hatip okulları birer devlet okulu olmasına rağmen, hatta Tek Parti Dönemi’nde bile imam hatip okulu açılmış olmasına rağmen bu okullarla ilgili tartışma bir kuşkuyla dayanmaktadır. Bu kuşkunun kaynağında bu okulların fonksiyonları ve ülke genelinde ulaştıkları düşünülen yaygınlık ile geniş mezun kesiminin varlığı ve bütün bunların oluşturduğu sonuçlar yer almaktadır (Subaşı, 2005, s. 127).

İmam hatip okulu mezunları üniversite eğitimlerini kendi mesleklerinin dışındaki alanlarda sürdürerek bürokraside ve sosyal hayatta etkin roller almışlardır. Ayrıca okullarda uygulanan müfredatın her ne

kadar Milli Eğitim Bakanlığınca belirlenmiş olsa da laik eğitim sistemini tehdit eden ve irticai faaliyetlere yol açan bir nitelik taşıdığı düşünülmüştür. Öte yandan bu okullara devam eden kız öğrencilerin başörtülü olarak toplumsal hayata katılmaları da cumhuriyetin temel ilkeleri açısından tehdit olarak görülmüştür (Kara, 2016, s. 284).

İmam hatipler laik cumhuriyetin kapattığı medreselerin devamı olup olmadığı açısından da tartışılmıştır. İmam hatiplerle ilgili tartışmaların bir tarafında imam hatiplerin medreselerin fonksiyonunu ne oranda üstlendiği ve bugünlere taşıdığı önemli bir mesele olmuştur. Cumhuriyetle birlikte medreseler kapatılmış ve Tevhid-i Tedrisat'la eğitimde tekli bir yapı oluşturulmuştur. Tevhid-i Tedrisat Kanunu Türkiye'deki kamusal eğitim kurumlarına tek tip eğitimli insan yetiştirme görevi vermiştir. Oysa imam hatip okulları ile Türk eğitim sistemi içinde ikili bir yapı oluşmakta, laik ve dinî okullar ayrımı doğmaktadır. Bu da Tevhid-i Tedrisat'a dolayısıyla Tevhid-i Tedrisat'ı zorunlu kılan laikliğe aykırı görülmüştür (Özdalga, 2006, s. 187).

Aslında imam hatipleri tartışma konusu yapan husus, bu okulların verdiği eğitim ve yetiştirdiği insan tipi ile Kemalizm'in hedeflediği insan tipi arasında doğabilecek muhtemel farktır. Bu açıdan imam hatiplerin yaygınlaşması, çok sayıda mezun verecek bir niceliğe ulaşması ve mezun olan öğrencilerin de bürokrasinin her kademesine yerleşmesi cumhuriyet hedefleri açısından kaygı ve endişe verici olarak görülmüş ve bu okulların varlığı din adamı ihtiyacı ile sınırlandırılmak istenmiştir (Gökçağı, 2005, s. 19).

İmam hatiplerle ilgili temel itirazlardan birisi de ülkenin imam ihtiyacının çok üzerinde bir imam hatip okulu olduğu tezine dayanmaktadır. Buradan hareketle imam hatipler imam ve hatip yetiştiren okullar olarak görülüp imam ve hatip ihtiyacının çok üzerinde okul bulunması tartışma konusu yapılmaktadır. Burada temel mesele imam hatip okullarının misyonuyla ilgilidir. İmam hatipler din adamı yetiştiren bir kurum mudur yoksa din eğitimi veren bir kurum mudur? Geniş dindar kesimler imam hatipleri sadece din adamı yetiştiren kurumlar olarak değil din eğitimi veren kurumlar olarak görmektedirler. Bu nedenle imam hatip okullarının ülkenin din adamı ihtiyacına göre sınırlandırılması talebini anayasanın eğitim hakkına aykırılık olarak değerlendirmektedirler. Aslında ülkenin imam ihtiyacının çok üstünde mezun verilmesine yapılan itiraz ile halkın din eğitimi talebi arasındaki tartışmanın konusu olan imam hatip okulları, daha derinde yer alan bir gerilimin tezahür alanına dönüşmüştür (Bolay ve ark., 1996, s. 160).

Bu açıdan imam hatip okulu mezunlarının hâkim, savcı ve kaymakam olmak istemeleri bu gerilimi sürekli artırmıştır. Aslında bu tartışma dikkatle incelendiğinde görülecektir ki problem, imam hatip okulu mezunlarının ilgili mesleklere ait bölümleri tercih etmelerini engelleyecek bir formasyon eksikliğine sahip olmaları değildir. Asıl mesele bu mesleklerin gerektirdiği bilgilerin yanı sıra dinî bilgilere de sahip olmalarıdır. Buradaki temel kaygı; hâkim, savcı ve kaymakam olmuş imam hatip okulu mezunları ile dinin toplumsal ve sosyal hayatta etkisinin artması ile ilgilidir. Aslında bu tutum din eğitimi almış kişilere din adamlığı dışındaki kamu görevlerini kapatmak anlamı taşımaktadır. Oysaki çocuklarını imam hatip okullarına gönderen velilerin önemli bir kısmının beklentileri tam da bunun tersidir. Yani çocuğunun din eğitimi yanında genel eğitimi de alması velilerin bu okullardan temel beklentisidir. Bilakis çocuklarının sadece din adamı değil aynı zamanda din eğitimi de almış hâkim, savcı ve kaymakam olması velilerin önemli bir kısmının çocuklarını bu okullara göndermesinin temel motivasyon kaynaklarından (Bolay ve ark., 1996, s. 161).

İmam hatip okulları sadece laik kesimlerce eleştirilmemiş, dindar kesimlerce de eleştirilmiştir. Başlarda dindar kesimlerin, cemaat, tarikat yapılarının medrese ve tekkelerden yetişmiş kimselerin imam hatip okulları ile ilgili ciddi endişeleri vardı. Bu okulların dini içinden yıkmak için yeni bir din adamı tipi, "aydın din adamı" tipi oluşturmak için kurulduğu kaygısıyla bu okullara mesafeli yaklaşmışlardı. Özellikle gayri resmî olarak sürdürülen medrese eğitimi, gizli kapaklı yürütülen tarikat faaliyetleri ve Kur'an kursları bu okullar üzerinden zayıflatılacak ve halkın gerçek dinî inanç ve akidesi bu okullar eliyle bozulacak endişesi güçlü bir endişeydi. Ancak zamanla imam hatip okullarının üstlendiği rol bu endişeyi zayıflatmış ve mesafelerin azalmasına yol açmıştır. Endişeler zayıfladıkça dindar kesimler bu okullara canla başla sarılmış, bu okulları sahiplenmiş ve bu okullar üzerinden amaçlarına ulaşmayı arzu etmişlerdir (Kara, 2016, s. 297).

3. BİR CUMHURİYET PROJESİ OLARAK İMAM HATİP OKULLARI

İmam hatip okulları aslında bir cumhuriyet projesidir. Her ne kadar bazı kesimlerce cumhuriyet değerlerinden sapmaya yol açmakla değerlendirilmiş olsa da Cumhuriyet döneminde kurulmuş ve şekillendirilmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte yeni ve modern bir toplumun inşası hedefine ulaşmanın önemli araçlarından birisi olarak eğitim görülmüş ve bu maksatla Cumhuriyet'in değerleri ve amaçlarıyla uyumlu yeni eğitim kurumları ve eğitim programı inşa edilmek istenmiştir (Subaşı, 2014, s. 174). Eğitimde Laikleşmenin aracı olarak 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu çerçevesinde medreseler kapatılmış, eğitimle ilgili işler Maarif Vekaletinin yetkisine verilmiştir. Bu açıdan imam hatip okullarının bir devrim kanunu olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun sınırları içerisinde kurulmuş olması bu okulları bir cumhuriyet projesi olarak tanımlamamızı mümkün kılmaktadır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun dördüncü maddesinde imam hatip okullarının kuruluşuna dayanak teşkil eden ifadeler yer almaktadır. Bu maddede özellikle imamlık ve hatiplik gibi dinî hizmetlerin yürütülebilmesi için ihtiyaç duyulan memurların yetiştirilmesi ve bunun içinde okullar kurulması açıkça ifade edilmiştir (Öcal, t.y., s. 11).

1924 yılında sayısı 29 olan imam hatip mektepleri, 1925'te 26'ya, 1926'da 20'ye, 1928-1930 yıllarında ise ikiye düşmüştür. 1930 yılında da talep yokluğu nedeniyle kapatılmıştır (Duman, 1997, s. 151; Kara, 2016, s. 261). Ancak bu okullara ilgisizlik din eğitimine ya da dinî hayatla ilgili taleplere ilgisizlik anlamı taşımamaktadır. Çünkü 1924'te kurulan imam hatip okulları sadece dört yıllık bir eğitim yapmak üzere düzenlenmiş ve bu eğitimin sonunda mezunlar mesleklerinde terfi etmek ya da ilgi alanlarında ilerleyebilmek imkânına sahip olmaksızın çok az bir maaşla imamlık ya da hatiplik meslekleri ile sınırlandırılmışlardı. Bir taraftan da Tek Parti Dönemi'nin oluşturduğu siyasi atmosfer baskı ve dışlayıcı uygulamalar bu okullara ilgiyi sınırlandırırken diğer yandan diğer mesleklerin imam ya da hatiplik mesleğine üstün tutulduğu ve bu okulların aleyhine bir teşvik ve yönlendirme politikası yürütülmekteydi. Bu ortam ve politikalar imam hatip okullarına ilgiyi bitirmiş ve talep yokluğu nedeniyle bu okullar kapanmıştır (Sitembölükbaşı, 1995, s. 80).

Çok partili hayata geçiş CHP'nin laiklikle ilgili uygulamalarında da yumuşamalara yol açmıştır. CHP'nin 2 Aralık 1947'de gerçekleştirdiği 7. kurultayında laiklik meselesi geniş bir tartışma alanı bulmuştur (Rustow, 1995, s. 78). Bu kongreden sonra çok partili siyasal hayatın ürettiği rekabetçiliğin de etkisiyle CHP'nin laiklik politikalarında yumuşamalar görülmüş, bu da dinî alana dönük yeni talep ve gelişmeleri cesaretlendirmiştir. Bütün bunların sonucu olarak 30 Aralık 1948'de "İmam Hatip Kursu" açılmıştır. Kurs düzeyinde de olsa bu kurumların açılması yeniden imam hatip okullarının açılmasına imkân vermiştir (Sitembölükbaşı, 1985, s. 81). CHP'nin 1947 yılında yaptığı kurultayda imam hatip okullarıyla ilgili birkaç önemli tespit dile getirilmiştir. Burada yapılan konuşmalara bakıldığında Cumhuriyet Halk Partisi'nin de imam hatip okullarına belli açılardan ihtiyaç duyduğu ve bir araçsallık içinde bu okulların açılışını yeniden tartışmaya başladığı görülecektir. Buna göre;

1. Din eğitimi ihtiyacı acil bir mesele hâline gelmiştir. Köylülerin ölümlerini gömecek adamları dahi yoktur. Köylerde hiç imam kalmamıştır.
2. Komünizm tehlikesine karşı en iyi mücadele aracı din ve din adamlarıdır.
3. Artık irtica bir tehdit olmaktan çıkmış, cumhuriyet rejimi halk tarafından benimsenmiştir.
4. Halkın din eğitimi ihtiyaç ve isteği artmıştır. İhtiyacı devlet karşılamazsa tarikatlar ve irticai gruplar bu boşluğu dolduracaktır (Kara, 2016, s. 265-269).

İmam hatip okulları 13 Ekim 1951 tarihinden itibaren eğitim sistemimizin güçlü ve kalıcı bir parçası olarak yer almaya başlamıştır. Din eğitimi ile ilgili kısıtlamalar ve medreselerin kaldırılması Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na dayanılarak yapılmış olmasına rağmen Demokrat Parti de Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na dayanarak imam hatip okullarını açmıştır. DP'nin iktidara gelişi ile birlikte 13 Ekim 1951'den itibaren imam hatip okulları, okulların sayısı bakımından da öğrenci sayısı bakımından da sürekli artış göstermiştir. İmam hatip okullarının daha çok ilgi odağı haline gelmesi ise 1973 yılında üniversiteye geçiş imkânının tanınmasıyla olmuştur. Ayrıca 1976 yılında erkek öğrencilerin yanı sıra kız öğrencilerin de bu okullara kabul edilmeye başlaması imam hatip okullarını muhafazakâr kesimler için daha da cazip ve ilgi odağı haline getirmiştir. İmam hatip okullarının Cumhuriyet tarihi içerisindeki bu kısa gelişim seyrine baktığımızda bile bir cumhuriyet projesi olduğunu iddia etmek zor olmayacaktır.

Cumhuriyet döneminde imam hatip okullarının sadece kuruluşu ve gelişme seyri açısından değil bu okulların programları açısından da aynı iddiayı söyleyebiliriz. İmam hatip okullarının programları klasik medrese eğitimi ve geleneksel İslami eğitimden ayrılmıştır. Bu okullarda bir yandan dinî bilimlerin yer aldığı bir müfredat uygulanırken diğer yandan kültür dersleri olarak adlandırılan ve müspet bilimlerin yer aldığı bir program uygulanmıştır. Ayrıca müfredatı yanında eğitim kadrosu bakımından da klasik medrese hocaları ve geleneksel İslami eğitimin mollalarından farklı, modern bir eğitim öğretim kadrosuna sahip olmuştur. Bütün bunlardan bakıldığında imam hatip okullarını bir cumhuriyet projesi olarak tanımlamak rahatlıkla mümkün olabilecektir (Aşlamacı, 2014, s. 269).

4. İMAM HATİP OKULLARI NEDEN KURULDU?

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte katı ve otoriter bir laiklik uygulamasının hayata geçirildiğini ifade etmiştik. Bu katı ve otoriter laiklik politikasının bir sonucu olarak din ve dinî değerlerin devlet ve toplum katındaki belirleyiciliği geriletilmiş, hatta din ve dinî semboller toplumsal yaşamdan katı bir şekilde tasfiye edilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet'in başlangıçtaki bu laikleşme politikasına rağmen din eğitiminin sembolü haline dönüşecek, dinî değerlerin yeniden üretimine imkân verecek bu okulların açılmasına neden izin verilmiştir?

4.1. Dinin Anlam Kurucu Rolü ve Bastırılmayan Dinî Talepler

Kemalist devrimler sonucu din, devlete ait alanlardan büyük oranda tasfiye edilmiş olsa da toplumsal belirleyiciliği aynı oranda zayıflatılamamış, toplumsal bilincin oluşumundaki rolü ve toplumun kültürel kodlarındaki belirleyiciliği gücünü ve varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Laik politikalar, otoriter yöntemlerle de desteklenen birtakım yasal düzenlemelere dayandırılmış olsalar da toplumsal bilinç alanında açık ya da örtük bir dirençle karşılaşmıştır. Bunun temel nedenlerinden biri Kemalizm'in dinden boşaltılmak istenen alanı tatmin edici biçimde doldurabilecek bir kimlik inşasında başarısız olmasıdır. Aslında Cumhuriyet modernleşmesi ile yeni bir kimlik inşa edilmek istenmiş ancak bütün çabalara rağmen kurulmak istenen seküler kimlik dinin birey ve toplum katındaki işlevlerini karşılayamamıştır. (Mardin, 1991, s. 79). Tüm sekülerleşme çabalarına rağmen dinin hem birey katında hem de toplum katında devam eden anlam kurucu rolü, namazların kıldırılması, en asgarisinden ölülerin defnedilmesi ve cenaze işlemlerine kadar birtakım gündelik ve pratik dinî taleplerin karşılanması zorunluluğunu ve ihtiyacı canlı tutmuştur.

Bu zorunluluk ve ihtiyaç Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesinde de yer alan "dinî ihtiyaçları karşılayacak memurları yetiştirmek" amacıyla da örtüşen imam hatip okullarının kuruluşunu neredeyse zorunlu ve kaçınılmaz hale getirmiştir. Aslında devlet bir taraftan da toplumda bir türlü bastıramadığı bu temel dinî talep ve ihtiyaçların hem istenmeyen kişiler ve hem de kontrolsüz bir şekilde karşılanmasından doğabilecek mahzurların da önüne geçmek istemiştir. Eğer din eğitime bir şekilde izin verilecekse bu devlet kontrolünde olmalıydı. Devlet bu talep ve ihtiyacı karşılayamadığı ya da karşılamaktan kaçındığı takdirde rejim muhalifi birtakım odakların bu talep ve ihtiyaçları rejimi de tehdit edecek biçimde karşılamaya kalkışacağı endişesi güçlüydü. Dine ve dinî değerlere dönük tüm mesafeli tutumuna rağmen bu endişe cumhuriyet kadrolarını imam hatip okullarının açılmasını kabullenmeye mecbur bırakmıştır (Kara, 2016, s. 269). Öte yandan devletin bu endişeden hareket ederek kendi kontrolünde ve amaçlarına uygun bir din eğitiminin aracı olarak tasarladığı imam hatip okulları tam da bu nedenle bazı kesimlerce kuşkuyla karşılanmıştır. Başlangıçta gayri resmî kanallarla Kur'an eğitimi yürütmeye çalışan Süleyman Hilmi Tunahan, birtakım din adamları ve onların takipçileri, imam hatip okullarını çağdaşlıkla uyumlu yeni bir dinî anlayış ve din adamı modeli üretmenin aracı olarak görmüş ve bu nedenle de bu okullara belli çekincelerle yaklaşarak mesafe koymuşlardır. Bununla birlikte Süleyman Hilmi Tunahan ve takipçilerinin dışında genel itibarıyla ilerleyen yıllarda imam hatip okulları bütün dindar kesimlerce sahiplenilmiştir.

4.2. Komünizmle Mücadele Aracı Olarak İmam Hatip Okulları

İmam hatip okullarının yaygınlaşmasının diğer bir politik nedeni de 1960'lı yıllarda karşı karşıya kalınan komünizm tehdididir. Türkiye'nin hem muhafazakâr sosyolojisi hem de ülkeyi yönetenlerin dış politik tercihleri komünizme karşı bir dizi tedbir almayı zorunlu kılmıştır. Hatta daha 1946 yılı bütçe görüşmelerinde komünizm tehlikesine karşı tedbir olarak din eğitim ve öğretimini gündeme getirmenin zorunluluğundan söz edilmiştir (Subaşı, 2005, s. 131). Bu zorunluluğun bir sonucu olarak ABD ve NATO politikalarını da hesaba katan bir komünizmle mücadele stratejisi hayata geçirildi (Meşe, 2016,

s. 219). Bu stratejinin bir parçası olarak imam hatip okulları komünizm tehlikesine karşı dengeleyici bir unsur olarak görülmüş, güvenlik politikalarının bir enstrümanı olarak da kurgulandığı iddia edilmiştir (Karpas, 1996, s. 227).

4.3. Çok Partili Siyasal Hayat ve Halkın Hesaba Katılma Zorunluluğu

İmam hatip okullarının yaygınlaşması ve güçlenmesinin temel nedenlerinden biri de Türkiye'nin çok partili siyasal hayata geçişidir. Çok partili siyasal hayat Tek Parti Dönemi'nde siyasetin etkin unsuru olamamış halkı siyasetin öznesi haline taşımış ve birden çok partinin varlığı halkın onayını kazanma zorunluluğunu doğurduğu için bu rekabetçi ortam halkı dolayısıyla halkın tercihlerini, taleplerini, değerlerini hesaba katma mecburiyeti oluşturmuştur (Toprak, t.y., s. 388). Yani halkın siyasal belirleyicilik gücü kazanması halkın inançlarının, değer yargılarının da belirleyicilik gücü kazanmasına yol açmıştır. Bu da halkın değer yargılarının kaynağı olarak dini, siyasal taleplerin önemli bir ögesi haline sokmuştur (Rustow, 1995, s. 75). Özellikle sağ partilerin bu konudaki vaatleri, Demokrat Parti, Adalet Partisi ve Millî Selamet Partisi gibi sağ hükümetlerin bu okulların sahipliğini kimseye bırakmak istememeleri, imam hatip okulu açmakla hatta daha çok açmakla övünmeleri bu siyasal zorunluluğun önemli bir göstergesi olarak görülebilir.

4.4. CHP'nin Aydın Din Adamı Arayışı

İmam hatip okullarının bütün tepkilere rağmen CHP tarafından da açılmış olması cumhuriyet rejiminin aydın din adamı arayışının bir sonucudur. Cumhuriyet rejiminin hedeflediği Batılılaşmanın önemli parçalarından birisi de dinde reform teşebbüsüdür (Feroze, 1995, s. 25). Bu teşebbüsün gerçekleşebilmesi cumhuriyetin hedefleri ile uyumlu aydın bir din adamı kesiminin varlığı ile de ilgilidir (Subaşı, 2005, s. 135). Bir taraftan dine verilmek istenen şekil, bir taraftan da toplumun yeni cumhuriyetin hedeflerini benimsemesini sağlamak aydın din adamına olan ihtiyacın gerekçeleri olarak görülmüştür. Her ne kadar cumhuriyetin ilk 20 yılında din adamı yetiştirilmesi ihmal edilmişse de özellikle halkın uygarlaşma hedeflerine katılımı halkla yöneticiler arasında daha güçlü bağların kurulabilmesi ve sol akımlara karşı bir cephe oluşturma açısından aydın din adamına olan ihtiyaç CHP'yi de imam hatip meselesini yeniden ve farklı biçimde değerlendirmeye yöneltmiştir (Duman, 1997, s. 153).

5. BİR HALK SEFERBERLİĞİ OLARAK İMAM HATİP OKULLARI

İmam hatip okulları eğitim sistemimiz içinde başka bir örneğine rastlanamayacak bir yoğunlukta halkın benimsediği, sahiplendiği, hatta seferber olduğu okullar olmuştur. İmam hatip okullarının binalarının %65'i tamamen halkın katkısı ile yapılmıştır. Bütünüyle devlet tarafından yapılan okul oranı %10 civarındadır (Sitembölükbaşı, 1995, s. 86). Özellikle dindar muhafazakâr toplum kesimleri bu okulların açılması için büyük çabalar ortaya koymuştur. İmam hatip okullarına dönük bu sahiplenme durumu sadece okulların açılmasına dönük üstün çabalarla sınırlı kalmamış aynı şekilde öğrencilerinin yurt ve burs gibi birtakım ihtiyaçlarının karşılanmasında da ortaya çıkmıştır. Bu okulların yapımı, ihtiyaçlarının karşılanması, öğrencileri için yurt imkânlarının üretilmesi ve bu yurtların yürütülmesi, öğrencilerine burs, aynı yardım gibi birtakım imkânların verilebilmesi için dernekler kurulmuştur. (Gökçatı, 2005, s. 200).

Böylelikle bir taraftan dindar muhafazakâr halk kesimleri, bir taraftan imam hatip okullarında görev yapan özellikle meslek dersleri öğretmenleri, bir taraftan bu okulların yapımı, sürdürülmesi, öğrencilerine çeşitli imkânların sağlanması için kurulmuş "yaptırma ve yaşatma" dernekleri ve diğer taraftan da "mezun dernekleri" imam hatip okullarıyla ilgili hareketliliği bir seferberlik boyutuna taşımıştır. Bütün bunlar imam hatip okullarına yüklenen anlamın sadece bir eğitim kurumu olmanın ötesinde bir anlam olduğunun göstergeleri olarak ileri sürülebilir (Ünsür, t.y., s. 66).

5.1. Dindar Bir Nesil Arayışı Olarak İmam Hatip Okulları

Bu seferberlik duygusunun kaynakları nelerdir? Halk neden bu okullara bu kadar çok sahip çıkmış, bu okullar için güçlü bir çabanın içerisine girmiştir? Başka hiçbir okul türü için karşılaşmadığımız bu durumu üreten saikler nelerdir? Halk güçlü bir fedakârlık sergileyerek sahip çıktığı bu okullarda ne bulmuş, bu okullara sahip çıkmayı bir eğitim seferberliğinden öte bir "dava" olarak görmesinin arkasında ne tür bir motivasyon vardır? Bu sorulara cevap olması bakımından Hayrettin Karaman'ın şu

sözleri dikkate değerdir: “İmam hatip okullarını biz Allah’ın bir lütfu, şükür secdesi yapılacak bir nimet olarak telakki ettik doğrusu” (Karaman, t.y., s. 46).

Elbetteki imam hatip okulları Kur’an eğitiminin verildiği ve dinî ilimlerin tahsil edildiği bir kurum olunca, bu okullara sahip çıkmak aynı zamanda Kur’an’a, dinî ilimlere sahip çıkmak anlamı da taşımıştır. Bu okullarda talebe yetiştirmenin, bu okullarda eğitim gören talebelere yardım etmenin kişiye kazandıracağı sevap ciddi bir teşvik unsuru ve motivasyon kaynağı olarak geniş dindar kesimleri harekete geçirmiştir (Ateş, 1995, s. 148).

İmam hatip okulları sadece eğitim sisteminin parçası olan bir okul türü olarak görülmemiştir. İmam hatip okullarına bir okul olmanın üzerinde anlamlar yüklenmiştir. Bunun temel nedeni bu okulların halkın önemli bir kısmının dinî talep ve ihtiyaçlarına ve din eğitimi arayışına cevap veriyor oluşudur. Cumhuriyetin başlangıcında her ne kadar otoriter yöntemlerle dinî talep ve ihtiyaçlar bastırılmış gibi görünse de toplumun artan talep ve baskısıyla kurulan bu okullar aracılığıyla dinî inanç ve ihtiyaçlara yeniden alan açılmıştır.

Başlangıçta bu okullar her ne kadar temel ve gündelik dinî ihtiyaçları ve hizmetleri karşılayacak din görevlisi ihtiyacının ürettiği bir zorunlulukla kurulmuş olsa da ilerleyen süreçte bu okulları sahiplenilen ve kurulması için çaba harcayan kesimler bu okullardan sadece gündelik dinî hizmetlerini karşılayacak imam ve hatip yetiştirmeyi değil bununla birlikte ve bundan daha önemli olarak tarihiyle, kültürüyle, değerleriyle ve inançları ile barışık, kendileri gibi olan, ancak modernliğin gerektirdiği donanımlara da sahip bir nesil yetiştirmek istemişlerdir. Muhafazakâr toplum kesimleri cumhuriyetin inşa etmeye çalıştığı seküler kimlikle sahip oldukları geleneksel kimlik arasında sıkışmış ve bu sıkışmışlığın ürettiği kimlik problemleri ile bunalmıştı. Dindar muhafazakâr kesimler bir yandan cumhuriyetin yeni kazanımlarını içselleştirip güçlendirmek isterken diğer yandan kendi inanç ve değerlerini de yeniden canlandırmayı veya atmayı istemişlerdir.

İmam hatip okulu öğrencileri ile yapılan bir araştırmada öğrencilerin okullarından beklentilerini tespit bağlamında sorulan soruya verilen cevaplar öğrencilerin de bu okulları yalnızca din görevlisi olmak için seçmediklerini ortaya koymaktadır. Bu okullarda okuyup din bilgileri edinmek ancak din görevlisi olmak istemeyen öğrencilerin oranı %56,69’dur. Bu da dinî bilgileri öğrenmek, ancak modern hayata bu dinî kimlikle katılmak istemenin göstergesidir (Karasubaşı, Akın, Yıldırım, 2020, s. 77). İşte imam hatip okulları tam da bu kimlik probleminin çözümüne, yani modernlik ile geleneğin bir biçimde sentezini üretecek bir çözüme karşılık olarak görüldü. İmam hatipliler Mehmet Akif’te “Asım’ın Nesli”, Necip Fazıl’da “Büyük Doğu Nesli”, Sezai Karakoç’ta “Diriliş Nesli” olarak temayüz eden yeni bir nesil arayışının karşılığı olarak görülmüştür. Hayrettin Karaman’ın imam hatip neslini “Kendini İslam’a hizmete adanmış, varlığını Allah’a teslim etmiş bir manevi ordunun son halkası”na benzetmiş olması (Karaman, 2008, s. 160) bu arayışın ifadelerinden birisidir. Gazeteci Ahmet Hakan da bir imam hatip okulu mezunu olarak bu durumu “Biz Asım’ın nesli olarak memleketini kurtaracak, düz liseye fark atacak misyon sahibi çocuklardık.” diyerek izah etmektedir (Özgür, 2015, s. 18).

5.2. Kız Öğrenciler Eliyle Yeni Bir İslami Modernlik

İmam hatip okullarına kız öğrencilerin alınması kararı da hem bu okullar açısından hem de dindar muhafazakâr kesimler açısından önemli değişimlere kapı aralayan bir gelişme olmuştur. Belki de ilk defa dindar kesimlerin kızları hem lise eğitimi alıp hem de dinî eğitime ulaşmış oluyorlardı (Arpaguş, 2016, s. 15). Dindar kesimler İslami kaygılarla kız çocuklarının eğitimi ile ilgili birtakım çekincelere sahipti. İmam hatip okullarına kız çocuklarının alınması ile dindar kesimlerin kız çocuklarının okullaşmasında ciddi bir artış olmuştur. Bu iki sonuç doğurmuştur, s. İlki, kız öğrenciler üzerinde yeni bir İslami modernlik biçiminin üretilmesidir. Dindar ailelerin kızları geleneksel İslami kıyafetten farklılaşan tesettür tercihleri ve aldıkları eğitim ile yeni bir dindarlık biçiminin temsilini üstlenmiş, yeni bir İslami modernliğin göstergeleri olarak görülmüştür. İkincisi kız öğrenciler aracılığıyla kadın üzerinde sergilenen İslami yaşam biçiminin toplumsal meşruiyet alanı genişlemiş, artan başörtülü görüntüsü hayatla dindar kesimler arasındaki bağı güçlendirmiştir (Göle, 1992, s. 93).

Öte yandan bu okullara giden öğrenciler üzerinde yapılan çalışmalarda da bu öğrencilerin başörtüleri ile toplumsal hayata ve meslek yaşamına katılmayı talep ettikleri tespit edilmiştir (Coşkun, Şentürk, 2010, s. 260). Bu talep bir yanıyla İslami kimliğin görünürlük arayışı olurken diğer yandan Müslüman kadın kimliği üzerinden yeni tartışma alanlarının oluşumuna kaynaklık etmiştir (Arpaguş, 2016, s. 22). Dindar

kadının dinî kimliği ile kamusal alanda var olma arayışı aynı zamanda bir modernlik arayışı olarak da değerlendirilebilir. Hem batıcıların hem de dindarların modernlik durumu âdeta kadın kimliği üzerinden gerçekleşmiştir (Arpaguş, 2016, s. 30). Aslında bütün bunlardan hareketle imam hatip okullarının dindar kesimlerin toplumla, hayatla, devletle ve modernlikle hem uzlaşma hem de buluşma zemini olduğunu söylemek mümkündür.

5.3. “İmanlı Doktor”, “Dindar Mühendis”, “Dindar Hâkim” Arayışı

İmam hatip okullarının kurucularından kabul edilen Celalettin Ökten Hoca imam hatip okullarıyla yetiştirmek istedikleri öğrenci tipini “dinî ilimlerle mücehhez ve bu ilimleri sağlam ve salim bilen ama garp kültürüne ve müspet ilimlere de vâkıf olan din âlimi yetiştirmek “ olarak ifade ediyordu (Ökten, t.y., s. 27). Celalettin Ökten Hoca’nın imam hatip okullarının misyonu ile ilgili çizdiği çerçevede altını çizdiğimiz vurgular bu kimlik inşasının ve nesil arayışının dayandığı temelleri de ortaya koymaktadır. Celalettin Ökten Hoca imam hatip okullarının misyonu ile ilgili müspet ilimlere, asrın ihtiyaçlarına, şark ve garp bilgisine, tavizsiz fakat müsamahakâr oluşa ve münevverliğe vurgu yapmaktadır. Bu vurgular aslında inşa edilmek istenen kimliğin ve aranan neslin hangi vasıflarla inşa edilmek istendiğini ve gelenekle modernlik arasında nasıl bir telif arayışının hedefi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu cümlede altı çizilen vurgular Âkif’in şiirlerinde yer alan Asım’ın nesli ile ilgili vurgularla ve İslam’ı asrın idrakine söyletme arayışıyla da örtüşmektedir (Kara, 2016, s. 288).

Dindar kesimler imam hatip okullarını imam yetiştiren okullar olarak hiçbir zaman görmek istememiştir. İmam hatip okullarının üniversiteye girişleri ile ilgili yürütülen mücadele bunun temel göstergelerinden bir tanesidir. İmam hatip okulu mezunlarının üniversiteye girme hakkının olmadığı dönemlerde öğrencilerinin bir kısmının ikinci bir lise diploması alabilmek için yürüttükleri mücadele bunun ilginç bir göstergesidir. Diğer taraftan Millî Selamet Partisinin iktidarda olduğu dönemlerde imam hatip okulu öğrencilerinin üniversiteye girişlerini kolaylaştırma çabası, 28 Şubat sonrası katsayı engeline karşı yürütülen mücadele bunun göstergelerinden olmuştur (Güney, 2018, s. 251).

İmam hatip okullarını sahiplenen, bu okullar için âdeta bir seferberlik ruhu ile çaba gösteren dindar kesimlerin beklentisi zaman içinde temel ve asgari dinî ihtiyaçları karşılama beklentisini aşmış, dindar bir nesil beklentisine evrilmiştir. Bu okullara çocuklarını gönderenler ya da okulları sahiplenenler aslında “dindar mühendis”, “imanlı doktor”, “inançlı devlet adamı”, “Allah’tan korkan hâkim ve savcı” yetişsin istemişlerdir. Beklenen ve özlenen inançlı bir toplumun ancak imanlı mühendis, doktor, bürokrat, işadamı vb. ile kurulacağı düşünülmüştür. Cumhuriyet, seküler bir modernleşmeyi hedeflemiş, seküler modernleşme projesinin en önemli aracı olarak da eğitimi görmüştür. Kemalist devrimler ile üretilmek istenen yeni insan ve toplum modeli okullar aracılığıyla kurulmaya çalışılmıştır. Buna karşılık dindar kesimler de imam hatip okullarını muhafazakâr modernleşmenin araçları olarak görmüş, bekledikleri insan ve toplum tasarımı imam hatip okulları aracılığıyla gerçekleşeceğini düşünmüşlerdir (Aytekin, t.y., s. 73). Bu açıdan seküler modernleşmenin aracı olarak nasıl okullar görülmüşse muhafazakâr modernleşmenin aracı olarak da imam hatip okulları görülmüştür. Modernleşmeyle değil modernleşmenin içeriği ve yöntemi ile sorunu olan dindar kesimler (Şen, 2012, s. 82) bu okullardaki kültür derslerini hüsnükabulle karşılamış ve bu derslerin modernlikle gelenek arasında kurulacak bağ açısından önemli olduğunu düşünmüşlerdir. İmam hatip okulları, sadece dinî ilimlerin öğretildiği okullar değil, pozitif bilimlerin de öğretildiği okullar olması nedeniyle dinî bilimlerle pozitif bilimlerin sentezlendiği yeni bir modernlik biçiminin inşa edileceği model okullar olarak görülmüştür (Aşlamacı, 2016, s. 269). Bu açıdan imam hatip okulları muhafazakâr modernleşmenin önemli bir merkezi ve üretici kaynağı olarak değerlendirilmiştir.

5.4. Gelenek ve Modernlik Arasında Yeni Bir Form

İmam hatip okulları dinî eğitim geleneği açısından bakıldığında yeni bir formdur. Modern dönemde din eğitimi ile dünyevi eğitimin telif edilmesi ihtiyaç ve anlayışının örneğidir. Aslında ne din eğitimi tarihinde ne de diğer İslam ülkelerinde imam hatip okullarındakine benzer şekilde dinî ilimlerle dünyevi ilimlerin birlikte verildiği bir model kurum yoktur. İmam hatip okulları din eğitimi problemine getirilmiş bir Türk çözümdür (Bolay vd., 1996, s. 160).

Bir bakıma bir taraftan gelenekseli dikkate alırken diğer yandan modern olanı da kapsamayı isteyen bir uyum arayışıdır. Bu okullarda dünyevi ve uhrevi, modern ve geleneksel bilgi yan yana kurgulanmıştır. Dindar kesimlerin laik cumhuriyette İslami değerleri muhafaza etmek isterken modern hayatta da varlık

alanı açma isteği gelenekle modernlik arasında bir sentez arayışını üretmiştir (Aşlamacı, 2014, s. 269-270).

İmam hatip okullarının müfredatında kültür dersleri olarak tanımlanan seküler dersler ile meslek dersleri olarak tanımlanan dinî dersler bir arada yapılandırılmıştır. Ayrıca müfredatta yer alan fıkıh, hadis, tefsir, kelam, akaid gibi klasik dinî ilimler bu okullarda medrese metotlarının dışında modern bir formda öğretilmiştir (Kara, 2016, s. 277). Bu da sekülerle dini, gelenekle modern olanın bir aradalığının göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Bu biraradalık, gelenekle modernlik arasında yeni bir dindar ve İslami kimliğin inşasını hızlandırmıştır.

1968 yılında Tohum dergisinde Kerim Aytekin imzasıyla yayınlanan yazı Anadolu insanının imam hatip okullarından beklentilerini ve bu beklentinin sadece imam ihtiyacıyla sınırlı olan bir beklenti olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu ifadelerde de görüleceği gibi bu okullardan beklenen bir nesil arayışıdır.

“...İslam’ın ruhunu anlamış ve ayrıca müspet ilimlere vakıf, sosyal gerçekleri görebilen, dini inançları olan insanlar olacaktır.

Anadolu’ya dini kültürü tamam, manasız maddenin işe yaramayacağını anlamış, tam imanlı doktor, mühendis ve idare adamı göndermek çıkar yolun en yakınıdır. Hatta bu hareket yıllardır muattal kalan bir potansiyel enerjiyi harekete geçirme ve Anadolu’nun gerçek ve mesut fethini tamamlama manasını taşır... Çünkü bu yurdun insanları imanlarıyla vardırırlar ve bu duygu uğruna yapamayacakları fedakârlık yoktur. Bin yıldan beri yaşanan bir inanç ve toprağımızın her zerresine sinmiş olan iman unsurunu kuvvetlendirmek çıkar yolumuzdur.

Gerçek bir Müslüman, mühendis olursa yapacağı binaya hile katmayacak; doktor, Allah’ın muazzam eseri insan vücudu karşısında onun sağlığı için yaratıcının kudretini hissederek usanmadan çalışacak; hâkim, vicdanının en derin noktasında adli ilahiyi hissedecek ve bu aşkla haklıyı savunacak; tüccar, ihtikar yapmayacak; öğretmen, İslam’ın ilk emrini ruhunda hissedecek ve bu aşkla çalışacak; gazeteci, memleket gerçeklerini dile getirecek ve hepsi de Allah korkusuna, mahşer ve mizanı düşünerek kendisine düşen vazifeyi imanının sesine uyarak yapacaktır.” (Aytekin, t.y., s. 74)

5.5 Sosyoekonomik Değişim Aracı Olarak İmam Hatip Okulları

Başlangıçta imam hatip okullarının öğrenci profili incelendiğinde bu okulların toplumsal tabanının genellikle dar gelirli ve köylü vatandaşlardan oluştuğu görülecektir (Akşit ve Coşkun, 2005, s. 404). Öğrencilerin ailelerinin meslek durumlarını inceleyen araştırmalarda da ortaya konulduğu gibi genellikle ev hanımı anne, işçi, esnaf ya da emekli babaların çocuklarından oluşan bir öğrenci profili mevcuttur. Alt ve orta gelir düzeyine sahip ailelerin oranı %80’leri bulmaktadır (Çelik, 2016, s. 122). Bu kesimler imam hatip okulları aracılığıyla çocuklarının üzerinden kendi sosyoekonomik kaderlerini değiştirebilmeyi ummuşlardır. Bu okullar şehirle bütünleşmenin, sınıfsal yükselmenin aracı olarak görülmüştür. Bu açıdan imam hatip okulları sınıfsal değişim, kentleşme ve sosyoekonomik hareketlilik açısından Türkiye’nin değişim dinamiğini yansıtan sosyolojik bir vakıa olarak da görülebilir (Arslan ve Silkin, 2015, s. 643).

5.6. Mesleki Tatbikat Dersi ve Halkla Etkileşim

Halkla imam hatip okulu öğrencileri arasındaki pozitif etkileşimin tek kaynağı bu okullarda halkın istediği dinî eğitimin veriliyor oluşu değildir. Halkla öğrenciler arasındaki etkileşimin temel nedenlerinden biri de imam hatip okulu öğrencilerinin eğitimlerinin bir gereği olarak yaptıkları mesleki tatbikatlar ve dinî etkinliklerdir. Özellikle “mesleki tatbikat” dersi çerçevesinde öğrenciler programlı bir şekilde camilerde cuma namazları kaldırmışlar, vaazlar vermişler, mübarek gün ve gecelerde anma programları düzenlemişler, düğün, cenaze ve benzeri toplumsal etkinliklerde görevler üstlenerek halkla yoğun ve yakın bir pozitif etkileşim ortamı oluşturmuşlardır. Sesi ve kıraati güzel öğrencilerin okuduğu mevlitler, ilahi ve kasideler, Kur’an okumaları halkın bu okulları daha çok sahiplenmesine öğrencileri daha çok kabullenmesine ve sonuç olarak öğretmenler ve öğrencilerle halk arasında örneği görülmemiş bir etkileşime yol açmıştır (Demir, 2013, s. 505). Bu açıdan imam hatip okulları aynı zamanda sivil hareketler zemininde de değerlendirilebilecek bir form kazanmış, giderek bu okullar çerçevesindeki talepler artışını sürdürmüştür.

5.7. İslami Bir Mobilizasyon Aracı Olarak Dernekler

İmam hatip okulları ile ilgili kurulan “mezun dernekleri” ve “yaptırma-yaşatma dernekleri” önemli bir İslami mobilizasyon üretmiş ve dindar kimliğin tahkimine katkı sağlamıştır. İmam hatip okullarından mezun olanların kurduğu “mezun dernekleri” öğrencilerin birbirleriyle ilişkilerini sürdürmelerine, mezun olmalarına rağmen okullarına sahip çıkmalarına, kendi aralarında dayanışmalarına, hatıralarını canlı tutabilmelerine böylelikle bir grup aidiyeti üretmelerine katkı sağlamıştır.

Diğer yandan imam hatip okullarını yaptırmak, yaptırdıktan sonra da ihtiyaçlarını karşılamak, öğrencilerinin ihtiyaçlarına çözümler üretmek amacıyla hemen hemen her okul için bir dernek kurulmuştur. Bu dernekler sadece okulları yaptırmak ve ihtiyaçlarını karşılamak gibi bir işlev görmemiş aynı zamanda toplumda ciddi bir İslami mobilizasyon üretmişlerdir. Bu dernekler aracılığıyla dindar kesimler sosyal ve siyasal katılım kanalları kazanmışlardır (Yücekök, 1971, s. 141). Bu dernekler bir taraftan halk seferberliğini daha da yoğunlaştırırken bir taraftan da imam hatip okulları ve dernek çalışmaları ekseninde bir kimlik inşasının da araçları olmuştur. Bu dernekler yalnızca bu okulların kurulması ve yaşatılması işlevi görmemiş, İslami kesimlere örgütlenme becerisi, güveni ve motivasyonu kazandırmıştır. Dindar kesimlerin kamusallaşmasının, kimlik inşasının aracı olmuştur (Aşlamacı, 2014, s. 274). İmam hatip okulları ve öğrencilerinin siyasi bir mesele olarak ele alınmasında bu derneklerin varlığı ve faaliyetleri de etkili olmuştur.

Dindar muhafazakâr kesimler bu dernekleri kurmuş, bu dernekler eliyle dinî bir görev ifa ettikleri düşüncesini taşımış, bu dernekler için kamu kurum ve kuruluşları nezdinde mücadele vermiş, siyasetçilerle mücadele etmiş, böylelikle de aslında yavaş yavaş sivil kimlikten siyasal kimliğe dönüşen bir süreç yaşamışlardır. Dernekler dindar muhafazakâr kesimlerin kendi güçlerini de fark etmelerine yol açmış, bir araya geldiklerinde, sivil bir örgüt altında birleştiklerinde neler kazanabileceklerini ve neleri başarabileceklerini görmelerine fırsat vermiştir. Aynı zamanda dindar kesimler arasında bir grup bilinci ve aidiyet duygusu oluşmasına da neden olmuştur (Gökçağı, 2005, s. 200). Dernekler ile yürütülen faaliyetler ilerleyen süreçte siyasal bir ayrışma ve farkındalık oluşumuna da kaynaklık etmiştir. İmam hatip okulları doğrudan etkilerinin yanı sıra bu ve benzer dolaylı etkileriyle de Türkiye’de toplumsal değişimin yönünü etkilemiştir (Özek, t.y., s: 561).

5.8. Meslek Dersleri Öğretmenleri: Adanmışlık Örneği

İmam hatip okullarıyla ilgili âdeta seferberlik denilebilecek bu çabaların tek parçası çocuklarına dinî bir eğitim aldirmek isteyen, bu nedenle de bu okulları sahiplenen halk kesimleri değildir. Aynı zamanda bu okullarda görev yapan ve bu okullarda görev yapmayı memuriyetin ürettiği resmî sınır ve zorunlulukların dışında üstün ve kutsal bir çaba olarak gören meslek dersleri öğretmenleri de bu seferberliğin çok önemli aktörleri olmuştur. İmam hatip okullarında öğretmen hikâyeleri oluşmuştur. Âdeta bütün hayatlarını okullarına ve öğrencilerine vakfeden, bunun için büyük ve üstün fedakârlıklar sergileyen, yer yer sürgün vb. cezalandırma ve yaptırımlarla karşı karşıya kalmayı göze alacak şekilde fedakârlık ortaya koyan özellikle meslek dersleri öğretmenleri bu okullarla ilgili seferberlik iddiasını güçlendiren örnekler olmuştur (Güney, 2018, s. 505).

6. İMAM HATİPLİ KİMLİĞİ

Bu okullar bir çok eğitim kurumunda örneğine pek rastlanılmayacak biçimde öğrencilerine güçlü bir aidiyet duygusu, ruh ve kimlik kazandırmıştır. “İmam hatiplilik ruhu” olarak ifade edilebilecek durum veli, öğretmen ve öğrencilerin bu okullara yüklediği misyonun bir sonucudur. Bu okullara yüklenen misyon öğrencilerin sahip olması gereken “imam hatipli kimliği” “imam hatiplilik ruhu” denilebilecek ayrıştırıcı bir durum üretmiştir (Türköz, 2021, s. 120).

6.1. Tarih, Kültür ve İnancın Kimliği

Bu kimliğin temel unsurlarında din, manevi değerler, bu değerlere bağlılık, milletin tarih kültür ve geleneksel yapısıyla uyumlu bir tutum ve bütün bunlar için mücadele isteği vardır (Türköz, 2021, s. 123). İmam hatip okulu öğrencileri kendileri için imam hatipli olmanın özel bir anlamı olduğunun farkında olarak (Karasubaşı, Akın, Yıldırım, 2020, s. 79) bu kimliği büyük oranda benimsemişlerdir.

İmam hatip okulları, bu okulları sahiplenen kesimlerce bir misyon okulu olarak görülmüş; imam hatip okullarına dönük her türlü çaba ve uğraş bir “dava” olarak tanımlanmıştır. “İmam hatip davası” bir

anlamıyla Türkiye'nin kendi özüne, inancına, değerlerine, tarihine, kimliğine dönüş davası olarak algılanmıştır. İmam hatip okullarının açılması, varlığını sürdürmesi, başarısı ve bu okullarda öğrenci yetiştirme programları çok büyük bir manevi motivasyonla yürütülmüştür. 1967 yılında Tohum dergisinde İsmail Hakkı Hocaoglu imzasıyla yayımlanan şu ifadeler bu durumu tasvir eder niteliktedir:

“Müslüman Türk, yeni bir hayat hamlesi içindedir. Bu yıl 16 yeni imam hatip okulu açılmaktadır. Ayrıca 34 imam hatip okulu inşa hâlinde. 314 tane daha imam hatip okulu kurma ve açmak için yeni teşebbüs vardır. Bu akımı durduramazlar. İmam hatip okullarının temeli nice demdir zulüm ve tazyik gören kan ve ateş deryası içinde boğulmak istenen Müslümanların kanlı gözyaşlarıyla yoğrulmuştur. Biz bu ızdırabın mahsulüyüz, tohumuyuz. Rahminde cemiyetin doğum sancısıyız, mukaddes emanetin dönmez davacıyız. Sanki küfür ve zulüm kalesinde Allah'ın açtığı bir kapıyız. Devrimizin en büyük şairinin dediği gibi 'surda bir gedik açtık mukaddes mi mukaddes /ey kahpe rüzgâr şimdi ne yönden esersen es.'” (Hocaoglu, t.y., s. 63)

İmam hatip okulları Türk millî eğitim sistemi içerisinde meslek liseleri olarak konumlandırılmış olsa da bu okulları sahiplenilenler hiçbir zaman bu okulları meslek lisesi olarak görmemişlerdir. Mesleğe insan yetiştiren okul olarak görmek yerine dindar bir nesil yetiştiren okul olarak görmüşlerdir. İmam hatip okullarının üniversiteye giriş hakkı kazanması için verilen mücadeleyi de bu çerçevede değerlendirmek gerekir. 28 Şubat sürecinde imam hatip okulu mezunlarının üniversiteye girişini engelleyen katsayı engelinin kaldırılması mücadelesi de bunun bir başka göstergesidir. “Katsayı mücadelesi” olarak bilinen mücadele Türkiye’de uzun yıllar siyasetin de temel gündem maddelerinden birisi olmuştur (Güney, 2018, s. 251). Öte yandan katsayı engeli nedeniyle imam hatip okullarına olan ilginin azalması da bu okulları tercih edenlerin yalnızca meslek okulu olması nedeniyle tercih etmediğinin göstergelerindendir (Çakır, 2004, s. 111).

İmam hatip okuluna gitmek öğrencilere aynı zamanda bir kimlik kazandırmaktadır. İmam hatiplilik kimliğine karşı fen liselilik ya da Anadolu liselilik kimliği bulunmamaktadır (Gökacı, 2005, s. 329). İmam hatip kimliği bir taraftan ayırıştırıcı, bir taraftan farklılaştırıcı ama gurur verici bir kimliktir. İmam hatipli olmak imam hatip camiasının hemen her üyesi için çok önemli ve aynı zamanda somut göstergeleri olan bir kimliktir. Bu kimlik hem toplumun imam hatiplilerden beklentisi hem de imam hatip okullarında verilen derslerin bir sonucu olarak oluşmaktadır ve bu kimliğin temelini İslam ahlakı ve Müslüman örnekliği oluşturmaktadır (Özgür, 2015, s.16).

İmam hatip okulları öğrencilerinin dini temsil ettiği algısı onlara yaşatlarının üzerinde bir yük yüklemiştir. “İmam hatipliler örnek olmak zorundadır” (Akdeniz, 1971, s. 14-15). “Sarığ beyazdır, kolayca leke gösterir.”, “İmam hatipliler bunu yapamaz.”, “İmam hatipten, hırsız, hortumcu çıkmaz.” gibi söylemler, imam hatip okulları öğrencileri üzerinde bir yandan toplumsal ve psikolojik bir baskı üretirken diğer yandan bir motivasyon kaynağı olmuştur. Kendini farklı, önemli ve güçlü hissetmiştir imam hatipliler. Kendi başarılarının bir tarihin, bir coğrafyanın, bir milletin başarısı olduğuna inanmışlardır. Başarı kendileri adına değil; temsil ettikleri misyon adına, onun uğruna bir zorunluluk olarak telakki edilmiştir (Daryal, 1971, s. 51). Öte yandan imam hatip okulu karşıtlarının bu camiaya yönelik pejoratif söylemleri de tersinden bir motivasyon üretmiştir. Çünkü imam hatiplinin başarısı dinin başarısı olarak görülmüş ve gericilik ithamını mesnetsiz bırakmanın yolu olarak düşünülmüştür. Bütün bunlar bir kimlik üretmiştir. “İmam Hatipli Kimliği” özetle söylemek gerekirse imam hatip liseleri, İslam'ın ruhunu anlamış ve müspet ilimlere vâkıf modern bir Müslüman tipi yaratmanın araçları olarak görülmüştür.

6.2. İmam Hatipli Olmak: “Bir Davaya Mensup Olmak”

Bu kimliğin oluşumu sadece velilerin imam hatiplerden beklentisi ya da bu okullarda verilen dinî orijinli eğitimden kaynaklanmamaktadır. Aynı zamanda imam hatip okullarına şu ya da bu gerekçeyle karşı çıkanların bu okulda okuyan öğrenciler için üretmeye çalıştığı kimlikte imam hatip öğrencilerinin kimliğinin oluşumunda önemli bir etkidir. İmam hatip öğrencilerini hor gören, onları yobaz olarak yaftalayan, gericilikle suçlayan ve dışlayan tutumlar imam hatip öğrencilerinin hem birbirleriyle bir sosyal ağ ve dayanışma üretmelerini hem de bu saldırılar karşısında biraz da savunmacı bir psikolojiyle kendileri için bir kimlik inşa etmelerini kolaylaştırmaktadır. İmam hatip öğrencilerinin çoğunluğu köylü ya da şehre yeni gelmiş yoksul ve alt orta sınıf ailelerine dayanan sosyoekonomik yapısı da (Özgür,

2015, s. 51) hem dayanışmayı hem de bu yapının dezavantajlarını aşmak için bir kimlik inşasını zorlamaktadır.

İmam hatiplilik kimliğini anlayabilmek açısından Keçiören Anadolu İmam Hatip Lisesi mezunu bir öğrencinin şu ifadeleri oldukça açıklayıcıdır:

“İnsanlar bana, ‘Bu hatayı herkes yapabilir ama sana yakışmaz!’ dediklerinde çok kızardım onlara. Benim ne farkım vardı ki diğerlerinden? Onlar gezip eğlenirken ben onlara örnek olmak zorundaymışım, öyle derdi babam. İyi ama neden ben?

Artık daha iyi anlıyorum ki imam hatipli olmak benim en büyük ayrıcalığım ve referansımmış. Onlar sadece kendinden sorumluyken ben bir imam hatipli olarak hem kendimden hem de çevremdekilerden sorumluydum ve iyi ki de öyleyim.

Şimdi ise tek gayem, imam hatipli olmanın hakkını verip, bir imam hatipli olarak çevremdeki insanların beklentilerini karşılayabilmektir. Bu yola babamın bana bıraktığı mektuptaki ayet ile başladım ve inşallah o ayetle gideceğim son yolculuğuma. Çünkü ben imam hatipliyim. Peygamber’in temsilcisi, Rabbim’in ise dünyadaki halifesiyim. Babamın kapanmayan amel defteri, kardeşlerimin rehberi, sevdanın ve davamın bekçisiyim.” (Güney, 2018, s 544)

Bu ifadelerde de görülebileceği gibi hem toplum hem de bu okullarda verilen eğitim öğrencilerin kimlik inşasının kaynaklarından olmuştur. İmam hatipliler, imam hatipli olmayı bir davaya mensup olmak, o davayı temsil etmek, hatta peygamberin temsilcisi olmak olarak görmüşlerdir. Bu da imam hatiplerin bir okulun öğrencisine verdiği eğitimin dışında aynı zamanda bir ruh verdiğinin de göstergesi olmuştur.

7. SONUÇ

İmam hatip okulları üzerine yapılan çalışmalardan elde edilecek ilk sonuç bu okulların Türkiye’deki din-laiklik geriliminin bir göstereni olarak sürekli tartışmaların merkezinde yer almasıdır. İmam hatip okullarını bu kadar tartışmalı kılan asıl mesele Türkiye’de din ve laiklik arasındaki gerilim ve laikliğin Türkiye’de uygulanış biçimidir. Bu açıdan imam hatipler üzerinden yürütülen tartışmalar aslında Türkiye’de din ve laiklik ekseninde yürütülen tartışmaların bir parçası olmuştur.

Öte yandan imam hatip okullarına bir okul olmanın ötesinde anlamlar yüklenmiştir. İmam hatip okulları Cumhuriyet ile inşa edilmeye çalışılan seküler kimliğin karşısında gelenekle modernlik arasında yeni bir kimlik inşa etmenin aracı olarak düşünülmüştür. Bu anlamda imam hatip okulları modern dönemde geleneği modernlikle telif ederek dinî yaşayışı mümkün ve sürdürülebilir kılmanın kanalı olarak görülmüştür. Aslında dindar kesimlerin modernliğe cevap üretme arayışının bir parçası olmuştur. Dindar kesimler bir taraftan seküler kimlik inşasına karşı yeni bir kimlik inşa etmeye uğraşırken öbür yandan da modernliğin ürettiği tehditlere geleneğin içerisinden cevap vermek istemişlerdir. İmam hatip okulları medreselerin devamı değildir. Yeni bir modeldir. Hem bir Cumhuriyet kurumu hem de din eğitimi ihtiyacına verilmiş ve Türkiye’ye özel modern bir cevaptır. Müfredatı itibarıyla dinî ilimlerle modern ilimlerin bir arada verildiği bu yeni model gelenekle modernlik arasında bir kimlik arayışının da göstergesidir.

İmam hatip okulları Türkiye’de bir kurtarıcı nesil arayışının merkezi gibi algılanmıştır. Bu açıdan imam hatip öğrencilerine imam hatip nesli ismi verilmiş ve imam hatip okulları ile ilgili her türlü etkinlik bir davaya hizmet olarak görülmüştür. Türk muhafazakâr ve İslamcı düşünce hayatında nesil meselesinin Cumhuriyet dönemindeki kurumsal karşılığı olarak imam hatip liseleri görülebilir. İmam hatip okullarından mezun olacak öğrencilerin inançlı doktor, mühendis, hâkim ve savcı olarak bu ülkeyi kurtaracak bir nesil olduğu düşünülmüş ve imam hatip öğrencilerine yüklenen bu misyonla bu okullar bir okuldan daha fazla anlam kazanmıştır.

İmam hatip okulları etrafında oluşan dernekleşmeler dindar kesimlerin mobilizasyonunun önemli bir aracı olmuş, zamanla dindar kesimlerin siyasallaşmasının ve sosyalleşmesinin kanalları haline dönüşmüştür. Bu açıdan imam hatip okullarının tarihi Türkiye’nin dindarlaşma ve yeni bir dinî kimlik oluşturma tarihi ile birlikte değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akdeniz, S. (1971). *Milli Eğitimimizde İmam Hatip Okullarının Yeri ve Köy Enstitüleri*, İstanbul: Tohum Yayınları.
- Akıncı, M. (2012). *Türk Muhafazakarlığı, Çok Partili Hayattan 12 Eylül'e*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Akşit, B., Coşkun, M. K. (2005). Türkiye'nin Modernleşmesi Bağlamında İmam-Hatip Okulları. Tanıl Bora, Murat Gültekinil (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık* kitabı içinde (s. 395-410) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arpağuş, H. K. (2016). İslamcılığın Türkiye Serüveni: Kadınların İlahiyat Tecrübesine Katkıları, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (51), 5-54.
- Arslan, Ş. Z., Silkin, S. (2015). İmam Olmayacak Kızlar: İmam Hatip Okullarında Kız Öğrenci Varlığına İlişkin Bir Araştırma, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri* kitabı içinde (s. 631-647). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi.
- Aşlamacı, İ., (2014). Türkiye'nin İslam Eğitim Modeli: İmam Hatip Okulları ve Temel Özellikleri, *Turkish Studies*, 9(5), 265-278.
- Ateş, M. ve ark., (1995). *Bir Dirilişin Serancamı Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Aytekin, K. (t.y.). *Üniversite Hakkımız, Önder 50. Yıl Özel Albümü*, İstanbul: Önder Genel Merkezi.
- Bolay, S. H. ve ark., (1996). *Türk Eğitim Sistemi Alternatif Perspektif*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Coşkun, M. K., Şentürk, B. (2010). Gelenekçilikten Muhafazakâr Modernliğe İmam Hatip Okulları Örneği, *Mülkiye*, XXXIV(268), 249-263.
- Çakır, R. (2004). *İmam Hatip Liseleri Efsaneler ve Gerçekler*, İstanbul: Tesev Yayınları.
- Çelik, Ö. F. (2016). *Katsayı Uygulamasının Kaldırılması Sonrasında İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Davranış Tutum ve Öncelikleri (Gaziantep Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniv. SBE, Bursa.
- Daryal, A. M. (1971). *İmam Hatip Okullarının Eğitimimize Getirdikleri, Milli Eğitimimizde İmam Hatip Okullarının Yeri ve Köy Enstitüleri*, İstanbul: Tohum Yayınları.
- Demir, Ö. (2013). İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretimi ve Mesleki Uygulamalar, *Ekev Akademi Dergisi*, (57), 503-524.
- Duman, D. (1997). *Demokrasi Sürecinde Türkiye'de İslamcılık*, İzmir: Eylül Yayınları.
- Feroze, M. R. (1995). Laiklikte Aşırılık ve Ilımlılık, *Türkiye'de İslam ve Laiklik*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gökacı, M. A. (2005). *Türkiye'de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Göle, N. (1992). *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Güney, Y. (2018). *Şu İmam-Hatipler, Olaylar, Belgeler, Tanıklar*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hocaoğlu, İ. H., (t.y.). İmam-Hatip Gençliği Muzaffer Olacaktır, *Önder 50. Yıl Özel Albümü*, İstanbul: Önder Genel Merkezi.
- Kara, İ. (2016). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam 2*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karaman, H. ve ark., (t.y.). Prof. Dr. Hayrettin Karaman, *Önder 50. Yıl Özel Albümü*, İstanbul: Önder Genel Merkezi.
- Karaman, H. (2008). *Bir Varmış Bir Yokmuş 2*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karasubaşı, A. Ö., Akın, U., Yıldırım, N. (2020). Öğrenci ve Mezunlarının Perspektifinden İmam Hatip Liselerinin Değerlendirilmesi, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18(39), 65-105.

- Karpat, K. (1996). *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal Ekonomik Kültürel Temeller* İstanbul: Alfa Yayınları.
- Köker, L. (1990). *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1991). *Türkiye’de Din ve Siyaset Makaleler II*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meşe, E. (2016). *Kominizmle Mücadele Dernekleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öcal, M. ve ark., (t.y.) İmam- Hatip Mekteplerinden İmam-Hatip Liselerine, *Önder 50. Yıl Özel Albümü*, İstanbul: Önder Genel Merkezi.
- Ökten, S. ark., (t.y.) Oğlu Sadettin Ökten Celalettin Hocayı Anlatıyor, *Önder 50. Yıl Özel Albümü*, İstanbul: Önder Genel Merkezi.
- Özdalga, E. (2006). *İslamcılığın Türkiye Seyri Sosyolojik Bir Perspektif*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özek, Ç. (t.y.). *Din ve Devlet*, İstanbul: Ada Yayınları.
- Özgür, İ. (2015). *İmam-Hatip Okulları, İnanç, Siyaset ve Eğitim*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Reed, H. A. (1995). Laik Türkiye’de İslam’ın Yükselişi, *Türkiye’de İslam ve Laiklik*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Rustow, D. A. (1995). Türkiye’de İslam ve Politika, *Türkiye’de İslam ve Laiklik*, İstanbul: İnsan Yayınları
- Sitembölükbaşı, Ş. (1995). *Türkiye’de İslam’ın Yeniden İnkişafı*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Subaşı, N. (2005). *Ara Dönem Din Politikaları*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Subaşı, N. (2014). *Dini Sosyalistler*, Ankara: Tezkire Yayınları.
- Şen, H. (2012). *Kemalist Modernleşme ve İslamcı Gelenek*, Ankara: Kadim Yayınları.
- Toprak, B. (t.y.). Türkiye’de Dinin Denetim İşlevi, *Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim*, (387-397) (Derl: Kolaycıoğlu, E., Sarıbay, A. Y.) İstanbul: Der Yayınları.
- Türköz, Ş. (2021), “İmam Hatiplilik” Kimliğinin Belirleyici Unsurları, *USBAD*, 3(6), 111-129.
- Ünsür, A. (t.y.). Kuruluşundan Günümüze İHO/İHL Mezunlar Derneğinin İmam-Hatip Liselerinin Gelişimine Katkıları, *Önder 50. Yıl Özel Albümü*, İstanbul: Önder Genel Merkezi.
- Yücekök, A. (1971). *Türkiye’de Örgütlenmiş Dinin Sosyo Ekonomik Tabanı*, Ankara: SBF Yayınları.

Review Article

Gelenek ve Modernlik Arasında Bir Kimlik ve Nesil Arayışı Olarak İmam Hatip Okulları

Imam Hatip Schools As A Seeking For Identity and Generation Between Tradition And Modernity

Nazım MAVİŞ

Dr. Ankara, Türkiye,

nmavis@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6862-6638>

Extensive Summary

One of the main topics of discussion in the context of religion, politics, and secularism in Turkey is imam hatip schools. In this respect, discussions about imam hatip school context have moved from the axis of education to the political axis.

Those who oppose Imam-Hatip schools have argued that Republican revolutions will be avoided and even the Republican revolutions will be destroyed through these schools. The debate about imam hatip schools is part of the debate about the border that the republic is trying to set on religion in Turkey. It has also been discussed in terms of whether the imam hatips are the continuation of the madrasahs closed by the secular republic. One of the main objections about imam hatip schools is based on the thesis that there are imam hatip schools far above the need for imams in the country.

Imam hatip high schools are a new form of religious education tradition. It is an example of the need and understanding of religious education and worldly education in the modern era. According to the Law of Tevhid-i Tedrisat, imam hatip schools were originally established to train civil servants to meet these practical needs of society in the context of daily religious services.

Imam hatip schools have been adopted, and even mobilized by the public with an intensity that cannot be found in any other example in our education system. 65% of the buildings of imam hatip schools were built with the contribution of the public. Around 10% of the schools are entirely state-run. Particularly religious conservative sections of society have made great efforts to open these schools. This state of ownership towards imam hatip schools has not only been limited to outstanding efforts to open schools, but has also emerged in meeting some needs of students such as dormitories and scholarships. Associations were established in order to build these schools, meet their needs, produce and run dormitories for their students, and provide some opportunities such as scholarships and aid to their students.

Imam hatip schools are a search for harmony that wants to include the modern while considering the traditional on the one hand. In these schools, worldly and otherworldly, modern and traditional knowledge are constructed side by side. While religious people want to preserve Islamic values in the secular republic, the desire to open a space in modern life has produced a search for a synthesis between tradition and modernity.

Imam hatip schools have gained a meaning beyond being an educational institution because they correspond to the religious education and practical religious needs of a significant part of the people. Those who protect these schools do not only meet the needs of imams and preachers with imam hatip schools; At the same time, they wanted a modern generation that is in a harmony with their national beliefs and values. Imam preachers were seen as the answer to the search for a new generation that stood

out as "Asım's Generation" in Mehmet Akif, "Great Eastern Generation" in Necip Fazıl, and "Resurrection Generation" in Sezai Karakoç. These schools were seen as mission schools by those who owned these schools; Every effort and effort towards imam hatip high schools has been defined as a "litigation". In a sense, the "Imam-Hatip case" was perceived as a case of Turkey's return to its essence, belief, values, history, and identity. Going to imam hatip school also gives students an identity.

With the admission of girls to imam hatip schools, there has been a serious increase in the sending of religious people's girls to school. This has had two consequences. The first is the production of a new form of Islamic modernity on female students. Secondly, the social legitimacy of the Islamic lifestyle displayed on women by female students has expanded, and the increasing headscarf image has strengthened the bond between life and religious segments.

Those who send their children to these schools actually wanted to raise "religious engineers, doctors, judges, politicians, etc.". A faithful society can only be expected with faithful engineers, doctors, bureaucrats, businessmen, etc.

These schools were seen as a means of integration with the city and class advancement. In this respect, imam hatip schools can also be seen as a sociological phenomenon that reflects Turkey's dynamics of change in terms of class change, urbanization, and socioeconomic mobility.

"Alumni associations" and "establishment-sustaining associations" established for Imam-Hatip schools have produced an important Islamic mobilization and contributed to the fortification of religious identity. The "alumni associations" established by the graduates of Imam Hatip schools have contributed to the students' maintaining their relations with each other, protecting their schools despite their graduation, solidarity among themselves, keeping their memories alive and thus producing a group belonging.

These schools have given their students a strong sense of belonging, spirit and identity, which is not uncommon in many educational institutions. The situation that can be expressed as "the spirit of imam hatip" is a result of the mission that parents, teachers, and students put on these schools. The mission imposed on these schools has produced a discriminatory situation that can be called the "Identity of Imam-Hatip alumni" and "spirit of being an Imam-Hatip alumni " that students should have.

There is no science high school or Anatolian high school identity against the imam hatip identity. The imam hatip identity is on the one hand divisive, on the other hand, it is a differentiating but proud identity. Being an imam hatip is an identity that is very important for almost every member of the imam hatip community. This identity is formed as a result of both the expectation of society from the imam hatip followers and the lessons given in the imam hatip schools, and the basis of this identity is Islamic morality and Muslim example.